

Vörös Éva

Magzatvíz és keresztvíz<sup>1</sup>

*„Ha majd megkérdez a gyermeked, mama, milyen volt az, amikor megszülettem?  
Akkor azt mondd, a szentség pillanata volt az, ahogyan minden erőmmel, eszeveszett fájdalomban toltalak a világosság felé. Szent cselekmény volt, ahogyan a bába kezébe csúsztál, s ő a mellemre helyezett. Szent csönd töltötte be a termet, ahogyan kimerülten feküdtem, és megüdvözülten szemléltél Téged, a teremtés csodálatos titkát.”<sup>2</sup>*

A születés teológiájáról tartott előadást Hanna Strack, német protestáns lelkész, a Kutató Teológusnők Európai Egyesületének (ESWTR, European Society of Women in Theological Research) 12. nemzetközi kongresszusán Nápolyban, 2007 nyarán, melyet sokan lenyűgözve hallgattunk. Strack önmagát feminista teológusként értelmezi, aki a női lét-tapasztalatot veszi munkába. Adott esetben bába-interjúkból „szülte meg” azt az új szemléletet, amivel hozzá akar járulni ahhoz, hogy a bibliai, egyházi nőellenesség felszámolódjék. Könyvében – melynek címe: A nő Együtt-teremtő (Die Frau ist Mit-Schöpferin)<sup>3</sup> – megkérdőjelez többek között olyan „asszonyors-igéket” is, mint a Biblia első lapjain lévők: „Igen megnövelem terhességem fájdalmát, fájdalommal szülöd gyermeked”<sup>4</sup>. Vagy többek között azt az újszövetségit, miszerint „nem Ádámot vezette a kísértő tévútra, hanem az asszonyt, és ő esett bűnbe. Mégis megtartatik a gyermekszüléskor, ha megmarad józanul a hitben.”<sup>5</sup>

## A nagykorúsodott európai női teológia

Még mielőtt rátérnénk Hanna Strack teológiájának kifejtésére, szánjunk néhány szót erre a nemzetközi egyesületre, amit az ökumenikus mozgalom hozott létre. Az Egyházak Világtanácsának, a főleg protestáns, de az ortodoxiát is magába foglaló ökumenikus szervezetnek az volt a törekvése – az elmúlt század hatvanas, hetvenes éveiben –, hogy a hívek életéről legfelsőbb szinten ne csak ősz egyházatyák döntsenek, hanem szóaltassák meg, engedjék a döntéshozó szervekbe a nőket és az ifjakat is, hiszen a templomba járók tekintélyes részét ők teszik ki. Egy tízéves program – a nők évtizede (1988-1998) – keretében igyekezett az EVT több-kevesebb sikerrel „ledolgozni” a nők hátterbe szorultságát. Létrehoztak Európában, ökumenikus keretek között, két szervezetet. Az egyik az akadémiákon tanító teológusnők társasága lett (a fenti ESWTR), amely főleg a nők doktori dolgozatainak, teológiai kutatásainak a fóruma, a másik pedig az ún. „mezítlábas teológusokat”, a terepen dolgozó gyülekezeti lelkésznőket, diakónusokat, laikusokat egyesítette az Európai Keresztény Nők Ökumenikus Fórumában.

Az ESWTR-ben immár a teológusnők másodgenerációja írja könyveit, s adja közre bibliai, írásmagyarázati és egyháztörténeti kutatásait, és folytatja a nőket érintő teológiai problémák feldolgozását, elősegítve közöttük a hálózatépítést, a regionális és az országon belüli konferenciák szervezését. Hallatlanul tág ölelésű ez a szervezet. Tagjai közt egyaránt találhatunk ortodox katolikus és protestáns képviselőket konzervatív, sőt fundamentalista teológusnőket, de radikális feministákat is.

Itt megvalósult az, ami az EVT-ben nem sikerült, a teljes körű katolikus részvétel. Sőt a kezdeti északi és főleg nyugat-európai protestáns dominanciát olyannyira átvette a déli, az olasz és spanyol katolikus jelenlét, hogy az egyesület hivatalos nyelveit is megváltoztatták a legutóbbi nápolyi nagygyűlésen: az angol-német-francia helyett a harmadik nyelv a spanyol lett.

Az ESWTR tagok a kutatásaikkal olykor szó szerint kiássák az eltemetett szakrális női jelenlétet a történelem előtti és utáni korszakokból. Dorothy Irvin<sup>6</sup>, katolikus teológus, aki a bibliai archeológiára specializálódott, vetített képes előadásban beszélt többek között Létáról, a 4-5. században élt dél-itáliai keresztény papnőről, a római Priscilla katakomba úrvacsorai freskójáról – ahol a szent asztalnál csak nők ülnek –, vagy a szintén római Aleksandra püspöknő síremlékéről. Bemutatott ószövetség korabeli agyag szobrocskákat, a női spirituális vezetés mintáiként, s – hivatkozva a jeruzsálemi múzeumok anyagára, amiben bizonyíthatóak a Jézus korabeli női zsinagógái vezető szerepek –, feltette a kérdést: lehetséges, hogy a kereszténység már egy visszalépés a zsidó tradícióhoz képest a női istentiszteleti vezető szerepkört tekintve?

1 Strack, Hanna: *Die Frau ist Mit-Schöpferin. Eine Theologie der Geburt*. Rüsselsheim, 2006, Christel Göttert Verlag, 28. p. Strack Teresa Bergert idézi, miszerint „A keresztvíz elfedi a magzatvizet.” Vö. Berger, Teresa: *Frauen feiern Liturgie*. Würzburg, 1999.

2 Strack, Hanna verse. Kézirat. (ford. V. É.)

3 Strack: i.m.

4 1Móz 3,16

5 1Tím 2,14-15

6 Lásd: Irvin, Dorothy: *Calendar 2004: The Archeology of Women's Traditional Ministries in the Church 300-1500AD*.

## Életrerek – szentség terek

A múltidézés mellett a nápolyi konferencián azonban a *teológiai témaválasztás érezhetően fordulatot vett*. A nyolcvanas, kilencvenes évek önértelmezési folyamataiban ugyanis olyan polgár- és püspökpukkasztó teóriák szerepeltek, miszerint „férfi-e az Isten vagy nő”?<sup>7</sup> A témát persze nem lehet lebecsülni, mert a női istenképség megkérdőjelezése valóságos teológiai barikád volt a „második nem” előtt. Emiatt a katolikus, és az ortodox egyház máig elzárja előlük a papság útját, mert szerintük csak a férfi lehet Krisztus-representáns. De a protestáns egyházakban is újra és újra felhangzik a páli hivatkozás: „az asszonyok hallgassanak a gyülekezetekben..., Ha pedig meg akarnak tudni valamit, otthon kérdezzék meg a férjüket...” (1Kor 14,34-35). Mindezekkel kapcsolatban – részben az ESWTR-nek is köszönhetően – ma már könyvtári anyag íródott, amelynek lényeges eleme az, hogy a teológusnők a Biblia első lapjain található teremtes elbeszélésre hivatkoznak (szemben a további fejezetek Éva mítoszával), ahol is az Istenképviselőt kétségteljesen két nemű.<sup>8</sup> Van tehát a nőnek közvetlen kapcsolódási lehetősége a Teremtőhöz, lehet saját transzcendens forrása – ezt vallástörténeti bizonyságok fellege is jelzi –, és nincs ráutalva a férfi Isten-közvetítésére. Isten viszonylatában a két nem egymás mellé rendelt. Nem kell tehát a nőknek maskulin Isten-mintákkal bajlódni, és Isten-arcúság vágyukban a férfiakhoz hasonlítani.

Az elmúlt évtizedek teológiai önértelmezései során a kutatók „átrágták” magukat (és persze teszik ma is) a klasszikus dogmatikai tanokon is, és sajátos nemi tájékozódási pontokat találtak. Például a férfi szempontú, ún. „normatív” teológia máshová teszi a bűn és a megváltás kérdéskörének hangsúlyait. Az önmegtagadás, „a tagadd meg magad” felszólítás jelentheti az istenkedő férfiakkal a bűnbánatra hívást, de ez kifejezetten kontrairindikált a háttérmozgatásos, ön-nem-vállalós női működésmódban, ahol éppenséggel ez a bűn. Ezért a megtérés kezdete a „szebbik nem” számára többnyire a felelősség alóli nem kibújás, vagyis éppenséggel az ön-elvállalás, vagyis a „ne tagadd el magad”.

Itt nem tudok kitérni mindazokra a nyelvi és liturgiai változtatás-javaslatokra, amiket kidolgoztak, amivel téglánként építkezve próbáltak az elmúlt évszázad közepétől napjaink posztmodern valóságáig egy nőbarát teológiát, egyházat megalkotni. *Ami alapvető eltérésként Nápolyban tapasztalható volt, az a teológiai témák életésítése, vagyis az, hogy leginkább a női lét hétköznapi elemei kerültek a tudományos elemzés tárgyává.* Erről szól a fent említett Hanna Strack születés-teológiája. De idézhetném Elisabeth Moltmann-Wendel gondolatait, a fekvés teológiájáról<sup>9</sup> írtakat, vagy a svájci Ina Praetorius<sup>10</sup> is, ahogyan a háztartást teszi tudományos munkája tárgyává.<sup>11</sup> Ők a mindennapi élet történéseinek szakrális dimenzióit kísérelik meg feltárni.

Teszik ezt egy olyan korban, amely velejéig deszakralizált, és itt idéznem kell Bogár László sajátos globalizációs értelmezéseit. Ő ugyanis arról ír, hogy jelenlegi helyzetünkben a „választás két irányba mutat. Az egyik lehetőség egy reszakralizációs irányú lét-mód váltás, amelynek során egy több százéves „rekultivációs” program keretében az emberiség begyógyítja azokat a „lét-sebeket”, amelyeket a western modernitás ütött rajta. A másik lehetőség a de-szakralizáció kvázi végtelen elmélyítése mintegy a ‘valóságos’ valóság ‘leváltása’ egy mesterséges és így már lázadás képtelen valósággal”.<sup>12</sup>

7 Lásd: Mollenkott, Virginia R.: Férfi az Isten, vagy nő? A Biblia elfelejtett istenképei. In: *Érted Vagyok*, 2003/6, 2-5. p.

8 1Móz 1,27: Megteremtette Isten az embert a maga képmására, Isten képmására teremtette, férfivá és nővé teremtette őket.

9 Jager-Sommer, Johanna: „Fekve minden egészen más.” Interjú Elisabeth Moltmann-Wendel teológusnővel. In: *Publik-Forum*, 2007/16. (fordította Gromon András)

Részlet az interjúból:

„- a teológia azt jelenti: Istenről szóló beszéd. Miféle istentapasztalat szólal meg „a fekvés teológiájában”?

- Megszoktuk, hogy mindig úgy lássuk Istent mint mindenhatót, mint aki aktívan tevékenykedik, mindenütt beavatkozik. Ha azonban szemügyre vesszük a Biblia teremtéstörténetét, akkor azt látjuk, hogy – a teremtes hatnapos munkája után – Isten a hetedik napon kipihen sok-sok munkáját. Ezt csodaszépnek találom! És ez a pihenés biztosan nem azt jelenti, hogy állva mélyeket lélegzett. Feltételezem, hogy a bibliai szerző úgy képzelte: Isten pihent, és feküdt. Feküdni, és hagyni, hogy eljőjön a szombat, és egyszerűen élvezni, hogy tettünk valamit – mára mindez veszendőbe ment. Istenképünk nagyon egyoldalú, mivel sosem a szombat Istenéből indulunk ki, hanem mindig csak a cselekvő, uralkodó Istenből. Tapasztalatom szerint a keresztényeket az határozza meg, hogy emiatt nekik is folyton cselekedniük kell valamit, és kevésbé viselkedhetnek elengedetten, oldottan.”

10 Baas, Britta: „Sose kérdezd, mi az élet értelme!”, Interjú Ina Praetorius svájci teológusnővel. In: *Publik-Forum*, Dossier, 2004. június

11 Lásd: Praetorius, Ina: Die Welt: ein Haushalt. Texte zur theologisch-politischen Neuorientierung (A világ: egy háztartás. Szövegek a teológiai-politikai újratájékoztatóhoz). Grünwald. In: *Publik-Forum*, 2003, május

„A világot háztartásként (és Istent jó háziasszonyként) elgondolni – az első pillanatban zavarba ejtő. Végső soron az az elképzelés jutott érvényre, hogy a világ egy piac. Ha hiszünk a nyugat-európai filozófiai hagyományban, amely szívesen hasítja fel a világot ellentétekre, akkor a piac gazdasági elvében egoizmusról, versengésről, nyereségmaximalásról van szó, a háztartásban ellenben együttműködésről, kölcsönös gondoskodásról, a jó életre való közös törekvésről. Ina Praetorius azonban éppen ebbe a sémába nem akarja beleilleszteni a maga javaslatát, ehelyett – túl az ideológiákon és állítólagos magától értetődőségeken – magának az életnek az eseményeit veszi ismét szemügyre. Ez a könyv aktuális társadalmi témák nem konvencionális, fészabeditó perspektíváját nyújtja, gyakran meglepő végkövetkeztetésekkel – vagyis a legjobb értelemben vett filozófia, ráadásul érthető nyelven.”

12 Bogár László: Kereszténység és kultúra a globalizációban. *Confessio*, 2007/2, 15. p.

Úgy tűnik, hogy a teológusnők többsége – jóllehet magukat felszabadítás (liberális) teológusként értelmezik –, mégis szembemegy a neoliberais szemlélettel, mert kutatásaikkal egyértelműen a „reszakralizációt” munkálják.

Ennek egyik szelete Strack születés-értelmezése. Ő azt a „létsebet” próbálja orvosolni, ami a szülés medikalizálódásával történt. Azt vizsgálja, hogy *egy alapvetően szakrális tevékenység hogyan vált orvosi problémává, a szülés Istennője, a baba személye hogyan démonizálódott, olykor hogyan jártak be velük az avilágot is, boszorkánysággal vádolva őket, s napjainkra hogyan váltak kórházi személyzetté*. Hasonlóképpen ráirányítja figyelmet a szülő nőre, aki vajúadásában Isten teremtő társa, napjainkban azonban pusztán orvosi kliens, akinek a személye a reprodukciós szervére redukálódik.

Strack az elidegenítő deszakralizáció történelmi útját követve, az anomáliák feltárásában a nyugati modernizáción túl, a patriarchális gondolkodásban látja a bajok gyökerét, s a keresztyénség tájékozódási iratát, a Bibliát vizsgálja. A szülésznő-kariereket ugyanis a fáraó fogsága alatt nyomorgó zsidó nép két bábójával, saját felszabadítási mozgalmuk elindítóival Sifrával és Púával<sup>13</sup>, kezdi majd napjaink német kórházi munkatársaival zárja. A steril körülmények, intézményesített világában, és az otthon szülés keretei között keresi a szentség-érzékkelhetőség és megfogalmazhatóság dimenzióit.

### *Halál közelség és születés közelség*

Strack, s vele együtt az *ESWTR* teológusnői többségének munkásságában azonban nemcsak a deszakralizáció-reszakralizáció váltása követhető nyomon, hanem az ún. *natális-mortális (Mortalitaet-Natalitaet)* ellentét is. A kereszt(y)én(y) teológiát túlságosan bűn, szenvedés és halál centrikusnak tartják: „Mi a megfeszített Krisztust hirdetjük” (1Kor 1,22) adja meg Pál apostol a programját a korinthusi gyülekezetnek. Fontos az emberlét határhelyzete, a halál, s erre leginkább az elmúlt század hatvanas, hetvenes éveiben, az Amerikában dolgozó svájci pszichiáter, Elisabeth Kübler-Ross irányította rá a figyelmet. S valóban a híres Kübler-Ross modell, a halál elfogadásához vezető stádiumok megnevezésével kulcsot adott az eddig tabuként lelakatolt témához. S erre természetesen rámozdult a többi tudománnyal együtt a szenvedés-elemzésben amúgy is járatos teológia. De idézhetném R. A. Moodyt<sup>14</sup> is, aki a klinikai halálból visszatérőket interjúvolta, s az emberlét elsötétedéseiben fényélmények után kutatott, s a szentség világát jelenítette meg a sokak által félve elkerült területen.

*A váltás azonban az utóbbi években az emberlét másik határhelyzetére, a születésre irányult*. Ebben nem kis szerepe volt Hannah Arendt filozófusnak, aki Heideggerrel szemben az emberi egzisztencia alapkategóriájának a megszületettséget és nem a halandóságot tartja. Valami új mindig megszülethet, mert a világra jövetel történik, s ezzel jelen van az újrakezdhetőség csodája is. Arendt számára ez politikai kategória is, a reménység alapja. (Ő maga is a Gestapo üldözöttje volt, és nagy kérdése az 1945 utáni újrakezdhetőség<sup>15</sup>.) A születettség a cselekvés ontológiai előfeltétele. Ezzel szemben a „nem megszülethetőség a lehető legrosszabb, ami emberről mondható”<sup>16</sup>. Hannah Arendt gondolatának nagy szerepe volt abban – írja Strack –, hogy a világra jövetel témáját a magán- és klinikai szférából kihozták, a teológia és a filozófia számára hozzáférhetővé tették.

A cselekvés ontológia alapfeltétele, a születhetőség azonban össze van kötve az asszonyléttel. Az igent mondás az újra bennük, az ő testükben kezdődik el. A női születélmények a filozófia számára is a megismerés forrásanyagai. A fájdalom és az extázis révén a leendő anyák a teremtő erővel, az immanens transzcendenciával kerülnek kapcsolatba, és megtapasztalhatják azt az ósáldást, ami a világ megszülésekor hangzott el: „És látta Isten, hogy minden, amit alkotott igen jó.”<sup>17</sup>

Hova lett mindez – kérdezhetjük? Arisztotelész szerint a nők és a rabszolgák egy kategóriába tartoznak, mert mind a kettő az élet alapszükségeit a teste munkájával hozza létre. A görög gondolkodástól eltérően azonban a héberben – erre már Hannah Arendt is utalt – a Biblia első lapjain (a Buber/Rosenzweig-féle fordítás szerint), a szülés és a munka fáradtságos, olykor fájdalmas erőfeszítést igénylő, de nem elátkozott, vagyis nincs negatív viszonyulás ezekhez.<sup>18</sup>

13 2Móz 1,15.

14 Moody, Raymond A.: *Élet az élet után. Gondolatok a halál utáni életről*. Budapest, 1988. Ecclesia Könyvkiadó.

15 Vö. Arendt, Hannah: *Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról*. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

16 Strack: i.m. 16. p.

17 Biblia, 1Móz 1,31.

18 Strack: i.m. 18. p.

### Teológiai akadály-mentesítés.

Ahhoz tehát, hogy egy nőbarát szülés-kultúrát alakíthassunk ki, dekonstruálni kell bizonyos teológiai tételeket, s átértékelni egyháztörténeti viszonyulásokat leginkább a bába szerepkörét tekintve. Strack szerint a női minőség csillaghullása, sőt pokolra-szállása a bibliai szövegekben kezdődik. Ő a következő teológiai akadályokat említi: az Éva mítosz, az eredendő bűn tana, a test-koncepció, és szenvedés-értelmezés.

Ahhoz, hogy a nőellenes Éva-mítoszból kibontsuk a bibliai Évát, a következő projekcióktól kell megszabadulni:

- ami női, csábító, erotizált, és démonizált,
- a nő rendeltetése a férfi szolgálata,
- a nő büntetése a szülés fájdalma,
- a nő megáldatik a gyermekszülés és a fájdalom elhordozása révén,
- az isteni büntetés kilátásba helyezése miatt az asszonyoknak engedelmessé válni, s ezt a nő-képet internalizálni kell, és eszerint élni.<sup>19</sup>

Az Éva-kép rekonstrukciójában a kutatások a Gilgames-eposzhoz mennek vissza, ahol ezt a nevet a szülés Istennőjével, valamiféle ósanyával hozzák összefüggésbe. Mint ismeretes, többféle teremtés-elbeszélés van a Bibliában. A Példabeszédek könyvének lapjain egy sokkal inkább nőbarát Éden idéződik. A női minőség nem csábítóként, hanem megszemélyesített bölcsességként, Isten-társa alakként jelenik meg, ahol az együtt-teremtés szépsége és játékos öröme szólal meg (Péld. 8:22.). Ami pedig a rosszra csábítást illeti – megpróbálva az „Éva-szennyest” tisztára mosni –, megállapítható, hogy a bűn szó legelőször Káin gyilkosságával kapcsolatban hangzik el (Gen. 4) már az „Édenen” kívül. Valójában az apokrifus iratok teszik Évát felelőssé a bűn behozatalával, s ez a tradíció aztán olyan széles körben elterjed, részben Pál leveleiben is (2Kor. 11,3, 1Tim 2,13-15), hogy később az egyik egyházatya már egyenesen a pokol tornácainak nevezi a nőket. Így lett a latinban a nevük femina: fe- (fides-hit) -mina (minus), vagyis a deficités hitű nem, akik a „sziklaszilárd” férfiak kontrollja alatt tartandók.

### Büntető fájások?

Nehezményezik a teológusnők, hogy miközben az ókori görögök szülést segítő istenekkel ajándékozták meg tisztelőiket<sup>20</sup>, addig a keresztények Istene egy mogorva, a nőket a szülésükben megkínzó „Atya” lett. Az át-teologizált szülési fájdalmak érvrendszere a következőképpen hangzik, hangzott századokon át.

- „A fájdalomnak pedagógiai szerepe van, hogy a szülő nő ne a saját, hanem Isten erejére támaszkodjon.
- A fájdalmak mobilizálják a hitet.
- Isten a nők gőgösségét a fájdalommal töri meg.
- A bűnös nőt nem Krisztus vére váltja meg, hanem a fájdalma.”<sup>21</sup>

Mindehhez egy sajátos test-képzet kapcsolódott, ami a női identitást a reprodukciós képesség felől értelmezte. Hithű egyházatyák szerint, ha „munkavégzés” – szülés – közben hal meg az asszony, az áldás. Ebben a szemléletben a női test kiszolgáltatott a férjének és Istenének, akik kontrollálják, mivel az asszony „gyöngye, és esendő”! Ebben a görög dualista elképzelés jelenik meg, és az a felelős a test és lélek szétválasztásáért, az elidegenítő elképzelésért. Egy katolikus teológusnő ezt így jellemzi: „Az asszonyi test egyrészt értékes, mert termékeny, másrészt a bűn megtestesítője is, ezért félelmetes. A szülő nő nemcsak isteni csodát, új életet hív elő, de más nézőpontból azonosítható a lenézett testi, anyagi világgal<sup>22</sup>”. Mindehhez társul az az istenkép, miszerint a Fennvaló kezében van az asszonyi test kulcsa, ő könnyedén megnyithatná azt szüléskor, de ő inkább megsokasítja a fájdalmát. S mindez Éva miatt van, aki evett az almából, és elkövette az eredendő bűnt.

Strack összehasonlítja ezt a kora újkori teológiai elképzelést a mai medikalizált szemlélettel, ahol a test fölötti monopolhelyzetet az Istentől az orvos veszi át, s mint ahogy Isten megtisztítja a bűntől a szülésben szenvedőt, az orvos úgy „gyógyítja meg” a „páciens” a gyerek „kioperálásával”. Itt ugyanúgy pusztán tárgy a női test, nem pedig az erő és a teremtés helye<sup>23</sup>

19 Strack: i.m. 24. p.

20 Internet: Vallási útmutató és címtár. A görög istenek, és isteni lények kisenciklopédiája: Eileithüia: Zeusz és Héra leánya, a szülés istennője, segít az asszonyoknak a szülésben, s csillapítja fájdalmaikat

21 Strack: i.m. 134. p.

22 Strack: i. m. 138. p.

23 Uo. 141. p.

### *Könyörület, vagyis női öl*

Viszont női szemmel olvasva a Szentírást felfigyelhetünk arra, hogy a „mogorva atya” képzetével szemben, az anyaöl milyen gyakori szimbóluma a Bibliának. A könyörület héber szava ugyanabból a gyökből származik. A kegyelmező Isten-kép alaprétege tehát az anyaöl. Magyarul a női altest. Ez jelenik meg az áldó formulák szimbólumában (Károli fordításban): „Megáldjon az ég áldásaival onnan felülről, a mélység áldásaival, mely alant terül, az emlők és az anyaméh áldásaival” (Gen. 48:25). Egyes egzegéták szerint az ismert jézusi mondás is így hangzik: „aki hisz énbenem..., annak a belsejéből – valójában alsó, szeméremtestéből – élő víznek folyamai ömlenek” (Jn. 8:38). Vagyis eredetileg a megújulás, a kreativitás színhelye volt ez a női testrészt, ami a későbbi teológiai irodalomban démonizálódott.

Milyen fonák helyzet, hogy az állapotosság a gyengeség és a betegség szinonimája lett, mikor az eredetileg a termékenység, a teremtő erő kifejezője volt! Mindannyiunk első otthona az anyánk méhe volt, formáltatásunk színhelye, vagyis szent tér – Isten ötlete alapján. Létünk alaptapasztalatai ehhez a „lakóhelyhez” kapcsolódnak. „Ha mindez a teológiai tradíció része lehetne, radikális változást hozna, hiszen a ...szentek története is női testben kezdődött...”<sup>24</sup>

Strack a szentség-érvek felsorolásában megemlíti a Szent Lélek szó eredeti értelmezését is, ahol a Lélek több mint lehet, áthallik benne a szülő nő zihálása.<sup>25</sup> Strack ellentmondásosnak tartja, hogy miközben a Biblia központi témája az újjászületés, annak valóságát, testi történést az „atyák” mégis a tisztátalanság világába számúzik.<sup>26</sup> Egy (női) „testhez állóbb” teológia gazdagabb szentség-tapasztalatokat kínálhatna a mindennapok világában. Üdvös melléktermékeként talán kevesebbek számára lenne visszatetsző napjainkban, ha egy lelkesző „nagy hassal” menne a szószerkekre Igét hirdetni.

Meg kell említeni még a méhlepény a vallás- és kultúrtörténeti fontosságát. Az ókori Mezopotámiában a méhlepényt a szülés után egy agyagedényben eltemették. A későbbi korokban is megkülönböztetett félelem és tisztelet övezte. Olyannyira „veszélyes hulladéknak” tartották, még annyi életerőt társítottak hozzá, hogy bizonyos hitek szerint a boszorkányok ebből fattyút varázsolhatnak, akivel az újszülöttet elcserélhetik.<sup>27</sup>

Strack szerint értéket adni a placentának – ez valójában az embrió-tisztelet része. Filozófiai jelentésében ez a szerv életünk kezdetének a társa, ős-kísérője. De a méhlepény orvossága égési sebeknek, s a gyermekágyi depresszióknak, és napjainkban is a kozmetikai ipar természetes alapanyaga.<sup>28</sup>

### *Nőbűntetés vagy divina essentia?*

*A szüléssel kapcsolatos teológiai hangsúlyok helyreigazításában Strack könyvében három dologra hivatkozik.*<sup>29</sup>

Egyrészt *fontosnak tartja a Mária-mintát*, azt hogy a keresztyénség születés-történettel kezdődik, ahol az angyalok ki- s bejárnak a szülőszoba (az istálló) helységeibe. Ez a tér az isteni működés közege, ahol egyensúlyba kerül a fájdalom és az öröm extázisa. A legprofánabb díszlet közepette is „tapintható” a szentség jelenléte. A szenvedés büntetés jellege elhalványul, s helyébe az alkotó, az új megteremtésére irányuló erőfeszítés lép.

A második érv, hogy *Jézus kereszthalálának említésekor megjelenik a szülés frazeológiája. Itt a szenvedés az új világ létrejöttének vajúdási fájdalma* (Ap. Csel. 2,24). Ily módon a szülés kínja nem pusztán nőbűntetés, hanem ahogy Elisabeth Gössmann nevezi: „divina essentia.”

Harmadszor pedig *Jézus haldoklása közben a 22. zsoltár szavaival imádkozik* a következőképpen: „Te hoztál ki engem anyám méhéből, biztonságba helyeztél anyám emlőin. Már anyám ölében is rád voltam utalva, anyám méhében is te voltál Istenem” (Zsolt 22,10-11). Jézus az élet-halál határhelyzetében a kezdeti „lenni- nemlenni történésre” utal vissza, s abból merít erőt. A megsemmisülés gyötrelmében azt az Istent idézi, aki mint egy Mennyei Bába, egyszer már „bizonyított”: a semmiből életre hívta. A szülést levezető isteni aktivitás nem lehet a tisztátalanság tere, ezzel a képi világgal Jézus a női tapasztalatnak a szakrális voltát erősíti. Azzal, hogy

24 Uo. 179. p.

25 Uo. 175. p.

26 Lásd: Biblia: 3Móz 12.

27 Volk, Konrad: Vom Dunkel in die Helligkeit. In Dasen, Veronique (ed.) Naissance et petite enfance dans l' Antiquité. Fribourg, 2004,

Academic Press, 86. p

28 Strack, i.m. 178. p.

29 Strack: i.m. 218-220 pp.

a keresztalál szimbólumának értelmezésben az agónia és a vajúdás egymásba fonódik, a szülés kultúrája újra a szentség világába kerül.

Miközben a feministákat gyakran elmarasztalják, hogy abortuszpártiak és családellenesek, Strack *képviselve alaptételüket - miszerint a női testtel semmilyen intézmény vagy családtag nem rendelkezhet*, és az abban zajló eseményeket csak (az Isten által megbízott) gazdája szabályozhatja –, *születés-teológiájával családmentő akcióba kezd*. A fent említett mentális mankókkal, teológiai korrekciókkal próbálja megsegíteni, életre kelteni az eltárgyasított szülő nőket, s biztatni őket, hogy ragadják magukhoz azt a teremtői hatalmat, amivel Isten őket bízta meg. Legyenek ők az események alanyai, mozgatói, legyen a szülés az ő megszentelt történetük, az ő napjuk, ünnepük. *Évszázadokon át annyi egyháztörténeti pirongatás illette őket „megérdemelt” fájdalomukért, itt az idő, hogy minden teológiai és pszichológiai segítséget megkaphassanak ahhoz, hogy a gyermekük világra hozása közben érzett szenvedésüket alkotói kinnak élhessék meg*, mint egy mellékhatásként, ami a bennük meglévő teremtő erő mobilizálásakor jelentkezik.

Célt tévesztenek a szüléshez kapcsolódó büntetés-képzetek, mert arra sarkallják a nőket, hogy minél előbb szabaduljanak a kínok fogságából, pedig mint mindent ezen a világon, a fájdalmat is tanulni kell. *A vajúdás a határhelyzet-tapasztalatokkal gazdagít, mély átformáló egzisztenciális változásokhoz ad kulcsot: ahhoz, hogyan kell „a régítől megválni, az átmenet bizonytalanságát kibírni, az újra megnyílni”<sup>30</sup>*. A fájdalom elmúlása pedig a valóságos másállapot élményét adja: a munka után az ünnepét.

Még a Mindenhatónak is meg kellett pihennie, „szombatot” tartva, miután „világra hozta” a kozmoszt, hogy ne lenne hát embert (asszonyt) próbáló erőfeszítés a „gyermekáldás”! De tudnak a nők, vagy nem tudnak róla, de szülőágyukon (-székükön, vagy -kádjukban) ők az új világ megteremtői: Isten alkotó társai, nem pedig büntetésben lévő alattvalói!

#### *Bába-barát(ságtalan) egyháztörténelem*

Hogyan válhatna a szülőszoba a szentség terévé, az, ami pedig napjainkban oly gyakran a káromkodástól, a partnerek szidalmazásaitól vagy a „doktor úr, de ez nagyon fáj” rémületétől hangos? – teszi fel a kérdést Strack. *Szükség lenne arra, hogy a vajúdok számára valaki olyan teológiai tartalmakat is közvetíthessen, ami visszavezethetné őket saját belső erőforrásaikhoz*. Napjainkban éppen az ellenkezője történik. A medicina posztmodern rítusai – a terhes-gondozás beavatkozásai – az asszonyokban önmagukkal szemben azt az elvárást munkálják, hogy szüléskor a testük lehetőleg problémamentes „munkaterületté” válhasson az orvos, s a kórházi személyzet számára. (S ha nem az, ezért ők a felelősek.) Ez a szemlélet egy olyan pervertált szülési kultúra terméke – írja Strack<sup>31</sup> –, ami a medicin technokultúra általi vizsgálatokban látja a biztonságot, s a gyermek világrajövetelét patológikus folyamatként értelmezi, és a nőn végzendő operációt propagálja, ahelyett, hogy a szülő hatalmat támogatná.

A Strack-féle születés-teológiának a másik ágense a bába, mert *nemcsak a nagyon kiszolgáltatott helyzetben lévő vajúdo nőknek, hanem a segítőinek is szüksége van „mentális mankókra”*. Nincs azonban még egy olyan hivatás, amit az egyháztörténelem viharai úgy megtépáztak volna, mint éppen ezt. Ennek ellenére Strack *szülésznő-interjúi – napjaink Németországában – nem arról győznek meg, hogy a teológusoknak egy új bába-tudatot kell megépíteni, hanem sokkal inkább feltárni a még ma is az élet-halál mezsgyéjén dolgozók profán szentségélményeit*.

De hát miért is váltak a bábák egyházi célponttá? *Azért, mert ez egy nem mindennapi hatalommal járó pozíció volt – mégpedig női kézben*. Valójában az ókorban, a középkorban, s még a kora újkorban is a népesség születésszabályozói, a népegészség letéteményesei a bábák voltak. Magyarországon a XVIII. sz. második felében kezdett a szüléset állami kontroll alá kerülni.<sup>32</sup> A bábák tehát évszázadokon át az élet-halál urai, a teremtés földi letéteményesei voltak. A létezésnek olyan kardinális részét uralták, amiből a férfiak többnyire ki voltak rekesztve. *Tevékenységük szakrális jellege mindvégig megmaradt – a kényszer kereszttség révén, ennek a sákramentumnak a kiszolgáltatói voltak –, akarva akaratlanul a női papság átmentői lettek*. Nem véletlen, hogy a nemek közti harc fellángolásaikor elsődleges célpontokká váltak, s belőlük lettek a boszorkánypercek áldozatai is.

30 Strack : i.m. 196. p.

31 Uo. 29. p.

32 Krász Lilla: „...és világra jött a gyermek.” A bábamesterség mint női hivatás a 18. században. In: Eperjessy László (szerk.): *A nők világa*.

*Művelődés és társadalomtörténeti tanulmányok*. 2000, Argumentum, 70. p.

## Bábaszentek

De menjünk vissza a kezdetekig. A történelem előtti idők tanúsága szerint a nők mindig valamilyen titkos, szent helyen hozták világra gyermeküket, a szülés Istennője segítségével. Ez a férfiatól elzárt világ az asszonyi közösség tere volt, s az évszázados rítusok az élet ünnepléséről szóltak. A bábák papi funkcióiról még a Biblia is említést tesz. Teológusnők kutatása szerint a két szüléseseemény tudósítása során – Rákel, akit útközben ér utol szülés (Gen 35) és Fineás felesége (1Sám. 4,19-20) esetében – a bába vagy a bábák „üdvígérettel” erősíti(k) a halál szélén tántorgó vajúdotkat. A „ne félj”-szerkezetek jellegzetesen papi, prófétai formulák, amikkel bátorítják a szülő asszonyokat.

A két bibliai „bába-sztár” azonban kétségtelenül Sifra és Pua (2Móz. 1). Már a nevük is beszédes: Sifra – Szépség és Pua – Fényesség, akik egy világbirodalmat rengettek meg azzal az ellenállási mozgalommal, amit „szakmai” engedetlenségükkel indítottak, jóllehet a fejükkel játszottak. Az egyiptomi fáraó (akinek a nevét, szemben a bábákéval, nem tartották feljegyzésre méltónak), félve a héber rabszolganép elszaporodásától, megparancsolta a szülésznőknek, hogy a fiú csecsemőket öljék meg.

Valójában ehhez ismerni kell az ókori egyiptomi szülési kultúrát. Az egyiptomi templomnak volt „szülő-szobái” részlege, ahol az istennő két bábaistennő segítségével szült. De a „mezei” szüléseknél is mindig két bába segített, ahol az egyik a hátát támogatta a szülő asszonynak, a másik meg elétérelt. A segítőknek kellett elvégezni a hármas életképességi tesztet: ha a gyermek arca bizonyos formát öltött, vagy ha a neki adott korty tej és placenta keverékét kihányta, vagy ha a felsírásnál nem bizonyos hangokat adott ki – életképtelennek ítélték, s gondozatlanul a sorsára hagyták.<sup>33</sup> Nyilvánvalóan az újszülött nemét az elétérelő bába látta először, s ikrek esetében az elsőszülöttségi ügyben ő volt a koronatanú. Valójában a fáraó a fiúk világra jövelekor az életképességi teszt manipulálását parancsolta meg a bábáknak.

Ez egy ósi paradigma, amikor az uralkodók akarnak „népességszabályozni”, amikor a politika betör a szülőszobába. A lét-nemlét határán munkálkodó bábák örök etikai alapkérdése: megtehető-e az, amit megparancsolnak. Sifra és Púa – akiknek az etnikai hovatartozásuk, vagyis az, hogy egyiptomiak-e vagy héberek, nem eldönthető a bibliai szövegben – egy magasabb hatalomnak engedelmességek, az Élet Istenének, miközben megszegték a fáraó parancsát. Autoritásuk a bölcsességirodalmat idézi, ahol a természet törvényei, mint az élet princípiumai felülírhatatlanok. Jutalmuk jóval túlér a szülőszobán s az életükön: Isten „megépíté az ő házukat” (2Móz 1,21), csak úgy, mint a nagynevű férfi hősöknek.

Azzal, hogy Sifrának és Púának tevékenységükkel sikerült – egy időre – kicsúsznia az uralkodói kontroll alól, a patriarchális kultúra sebezhetőségét tették nyilvánvalóvá. *A zsidó nép szabadulás-története az egyiptomi fogságból valójában nem Mózesrel kezdődött, hanem a „születhetőséggel”* – Hannah Arendt-i értelemben –, hála a bábák bátorságának. Az ellenállási minta tehát innen datálódik.

A szülés-teológia kidolgozója, Hanna Strack felfogása szerint a Sifra és Púa történet volt a vezérmotívuma annak, hogy tollat, s mikrofont ragadott, s bábainterjúkba kezdett. Átnézte ugyanis a Lutheránus Liturgiai Konferencia prédikációs textusajánlatait, s még véletlenül sem akadt olyan javaslatra, amikor ezeket a bibliai „hősöket” napjainkban szószékre viendő témának találták volna. Pedig a sok ezer éves esemény máig ható! A szülésznő interjúk feltárták, hogy a ma bábáinak bizony saját mentálhigiéniájuk karban tartása majd hogy nem lehetetlen azokban az esetekben, amikor is a prenatális diagnosztika eredményeképpen, meghalatra kell megszületni – ezúttal az orvostudomány által – életképtelenségre kárhozottatott, fogyatékosnak ítélt magzatokat<sup>34</sup>

## Magzatvizes keresztvíz

A Sifra és Púa történet azonban paradigmája annak a folytonos történelmi kísérletnek, hogy ezt az alapvetően női szférát, a sajátos működési törvényeivel valamiféle intézményes férfi kontroll alá vegyék. A legtöbb kutatás ezen a téren azt tárta föl, hogy a *gyermek születése közösségi szertartás volt*. Ebbe az asszonyok, egymás támogatása révén, fokról-fokra avatódtak be. E *sajátos rituális segítő, vigasztaló, szükség- és ünneplő közösségben a bába központi szerepet játszott*. „A gyermekágyas asszony és az újszülött ellátása mellett egyenrangú feladata volt a bábának a hit- és szokásvilág által is szabályozott rítusok levezetése, az egyéni és közösségi kívánalmak teljesítése, a természetfeletti világnak, az egyházi és a világi elvárásoknak való megfelelés, illetve közvetítés a szférák között...”<sup>35</sup>

Az utóbbira szép példa az ósi kelta áldás, amit az anya és a bába együtt mondott a megszületettnek: „Szent vízzel jelölöm meg a homlokod, annak három cseppjével keresztellek a Szentháromság nevében: legyen

33 Strack: i.m. 54. p.

34 Strack: i.m. 57. p.

35 Deáky Zita: Egy női szerep. In Hagyományos női szerepek. 47. p.

veled a szél ereje, a holdnak és a napnak az ereje. A tenger jósága kísérjen, az ég és a föld jósága. Az emberek szeretete övezzen, a kedvességük, és soha ne a haragjuk, s egykor nyugodj majd puha párnán, a te Megváltódnak, az Úrnak karján.”<sup>36</sup>

*A szülés alapdallama a kreáció örömnépe volt. Az áldó formulák, rítusok mind erről szólnak. Ebbe a térbe kerültek bele bizonyos egyházi tanok, és lett az eredendő bűn dogmájával mindez a klérus szabályozási területe, ami a bábák számára a legnagyobb egyháztörténelmi tehertételt jelentette.*

*A tan kialakulása a második századik megy vissza, és Strack megjegyzi: „ha a keresztény hittételek definiálásának hatalma legalább annyira nőké lett volna, mint amennyire a férfiaké volt, a szükség-keresztység intézményét soha nem vezették volna be”<sup>37</sup>*

Ez a tan ugyanis a bűnbeesésre (Gen1-3) hivatkozva kimondja, hogy elvesztettük az istenképűségünket, és nincs szabad akaratumk a jó cselekvésére. A dogmatikai tétel a bűn egyetemességére, a strukturális rosszra, a gonoszra kérdez rá<sup>38</sup>, amit Pál az emberlét belső megosztottságaként él át: „gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de a tagjaimban egy másik törvényt látok, amely harcol az értelmem törvénye ellen, és foglyul ejt”(Róm 7,22). Az eredendő bűn tanítása szerint a kereszttség vált meg ebből az állapotból, és teszi szabaddá az üdvözülés útját. A keresztelés nélkül meghalt csecsemők tehát elkárhoznak – szolt a tanítás.

*A tan kettős terhet rótt a bábákra, mert nem csak a szülés kockázataival kellett szembesülniük, de még az öröklét téje is az ő vállukat nyomta. „Bölcs” egyházatyák tanítása szerint ugyanis az a „kisebbik baj”, ha a vajúdsban meghal az asszony, a nagyobbik, hogy elkárhozik a magzat. Ezért a bábák sebészi beavatkozásra is kényszerítve voltak, hogy a magzatot lehetőleg élve az anyjuk hasából kiszedjék és megkereszteljék. A dogma szorításán a reformáció enyhített, különösen a sokat vitatott kálvini kettős predestináció tana, ami viszonylagossá tette ezt, mondván: az már a születésünk előtt Istennél eleve elrendeltetett, hogy üdvözülünk, vagy elkárhozunk. A 20 századra már a katolikus egyház is változtatott ezen a tanon.*

#### *Foglalkozási ártalom: boszorkányság?*

Tény, hogy a szükség kereszttség intézményével az egyháztörténelem visszatértített valamit abból a papi funkcióból a bábáknak, ami valójában mindig is az övék volt. Bár ezért nagy árat kellett fizetniük, mert egyházi, vagyis férfin szabályozás alá került a munkájuk, ami valójában pedig kontrollálhatatlan terület. Az a közel háromszáz éves (XV-XVIII. sz.) boszorkány-hadjárat – ami az első államilag elismert női foglalkozáshoz kapcsolódik – annak a hatalmi harcnak a lecsapódása, hogy e hivatásbeliek sokszor az egyházi személyeknél lényegesen nagyobb szabadsággal és befolyásolási erővel rendelkeztek.

A tanulmányok feltárták, hogy a bábáknak „egyaránt szerepük volt a szülésben és a gyermekgyilkosságokban..., a meddőség, a nőgyógyászati bajok gyógyításában, szexuális problémák kezelésében, gyermekbetegségek gyógyításában”.<sup>39</sup> Az élet-halál határterületei ebben a szerepkörben összecúsztak, mert a baba „világra segítette a gyermeket, elvégezte az első fürösztést, és gyakran az utolsó mosdatást is, ...szükségben keresztelt... gyakran érintkezett a tisztátalansággal, és ha magzatot hajtott, együtt vállalta a bűnt és túlvilági büntetést az anyával...”<sup>40</sup>

Érthető tehát, hogy „a valóságos bábaszerep vonzotta magához a falusi társadalmak feszültségeit levezető, indukáló boszorkányvadásokat, elég, ha itt még a századunkig is elérő magas csecsemő- és gyermekágyi halandóságra gondolunk. A szülés levezetése kockázatos, kétélű... A császármetszés... a 'jó és rossz', a 'szent és sátáni' bábák polarizációjának kialakulását”<sup>41</sup> eredményezte. Elmarasztalásukban az iszákosság gyakori vád volt. Nem is csoda, hogy a rájuk nehezedő nyomást gyakran alkohollal oldották, bár jellemzően még a „deviancia-választásuk” is férfias volt.

*A néprajzi és a teológiai kutatások azt bizonyítják, hogy a bábák többlet-tudása nemcsak anatómiai volt, hanem spirituális is. Nemcsak az emberi test működését ismerték az átlagnál jobban, hanem – mint a létezés határterületén munkálkodók zöme – eltájékozódottak a „mediatori rendszerekben”<sup>42</sup> is, ahogyan Pócs Éva*

36 Strack: i.m. 59-60. p.

37 Strack: i.m. 100. p.

38 Pannenberg, Wolfhart: Rendszeres teológia. 2. Budapest, 2006, Osiris Kiadó, 198. p.

39 Pócs Éva: Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben. In: Pócs Éva (szerk.): Sors, áldozat divináció. Budapest, 2001, 212. p.

40 Deáky Zita: Egy női szerep – közösségi feladatok és egyéni lehetőségek a bábamesterség tükrében. In: Küllös Imola (szerk.): Hagyományos női szerepek. Budapest, 1999. 49. p.

41 Pócs Éva: Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek... 213. p.

42 Pócs Éva: Élők és holtak, látók és boszorkányok. Mediatori rendszerek a kora újkor forrásaiban. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 70. p.



fogalmaz, vagyis kapcsolatot tudtak teremteni a másvilággal. S mint ahogy ő írja: a két világ közti átjelzések az ő alakjukhoz kötődtek, emiatt „viselkedés-szabályzók” is voltak. A boszorkányperek tanúsága szerint olykor a „normakontrollt gyakorló sorsszellem szerepet” töltötték be „igazságszolgáltatásaikkal”, vagyis amolyan „sorsistennők”<sup>43</sup> lettek.

Az egyházi tanok szerint a bábák „hivatalosan” ördögűzők is voltak. Teológiai tény ugyanis, hogy a keresztelés a kora keresztény iratok szerint ördögűzés volt. „A keresztelőig az újszülöttet az ördög tartja megszállva, e szertatás révén a Szentlélek szállja meg (Jn 20:22)”<sup>44</sup>.

Valójában mindazok, akik erőterekkel dolgoznak, soha nem lehetnek „vegytiszták”, mert olykor felismerhetetlenül közel van egymáshoz a kétféle tartomány, a jó és a rossz, és sokszor az dönti el a választ, hogy kinél van a meghatározás hatalma. Pócs Éva a népi gyógyítók ördögűzésével kapcsolatban megjegyzi: „vannak olyan típusai is, amikor ők, mint „isteni megszállottak” – szállnak harcba a Sátánnal: ilyenkor egyazon rendszerben van jelen az ördögi megszállottság *destruktív* és az isteni megszállottság *konstruktív* aspektusa”<sup>45</sup>

Mindenesetre a bábák holisztikus tudása a keresztyén közegben is megőrizte az archaikus elemeket, s megítélésükben a tündérség a boszorkánysággal vegyült. Magyar vonatkozásban olyan sajátos sorslények jöttek létre, „mint a *bábaboszorkány* és a *sorsasszony-boszorkány*.”<sup>46</sup> A kutatás tárgya volt népmeséink egyedinek tűnő vasorrú bábája is, s párját az ázsiai türk-tatár rézorrú anyó őséiben vélték felfedezni, aki az isteni bába leszármazottja.<sup>47</sup>

### Szülésznő-teológia

Mi maradt mára ebből az istenített és démonizált szakmából, és mi az, ami, ha eltűnt is, visszahozható? *Hogyan lehet teológiailag megragadni a nőket – és a férfiakat*, amennyiben ők is jelen vannak a szülésnél – *meghatározó élményét?* A szülés-élmények szöszedeteinek visszatérő kifejezései olyan érzéseket írnak le, mint meghatottság, mély megrendülés, a határok megtapasztalása, az élet csodája, a szó szerinti „áldott állapot”, halál közelség, intenzív jelenlét, a „levegő összesűrűsödése.”<sup>48</sup>

Strack empirikus tanulmányában, a bába-interjúk alapján, megállapította, hogy a Rudolf Otto-féle szentségértelmezés a szülésben is megragadható: együtt van a „teremtényérzet” és a teremtésérzet, a rettenet és a fenségesség, az energikusság, valamiféle túlnani dinamikus és az „egészen más” tapasztalása: „ebben az egyszerre végtelenül rettenetes és végtelenül csodálatos dologban rejlik a misztérium saját kettős pozitív tartalma... kontrasztharmóniája.”<sup>49</sup>

Strack a születés spirituális élményvilágát nem a konfesszionális hit fogalomkörével tárta föl, hanem a vallásos én felől – női értelmezésben. A szentség-tapasztalás – ahogyan Strack fogalmaz<sup>50</sup> –, a testérettel összekapcsolódik, és elvegyül a fájdalommal, a vér, a magzatvíz, a mély lélegzés, a kiáltás és a csönd jelenlétével, az iszonyatos erőfeszítéssel; ugyanakkor a teljes és intenzív átadottsággal, a spontaneitással, vagyis az alkotás munkájával. Ez a semmihez sem hasonlítható túlnan-tapasztalás megjelenhet az alagút sötétjének a végén, olykor a fájdalom-módosította tudatállapotokban, a megváltozott idő-érzékelésben, az új létminőségben, az anyaságba érkezés pillanatában.

Jóllehet a megrendítő transzcendens élményeink templomhoz és leginkább szavakhoz kötődnek, Strack túllépve a szentség morális kategóriáján, ezt a gyermek világra hozatalának a történéseiben, a részvételben próbálja megragadni. Az életadás pillanatai meg-megújuló Istenlátogatások. Egy új dimenzió. A szentségélmény nem megrendelhető, de a feltételei megteremthetőek. Elűzi rizikó és a biztonság túlértékelése, de meghívja a nyitottság és a bizalom. Mégpedig az, ami autoritást ad a segítőnek, olyan felhatalmazást, amiben megérzi, hogy rábízta magát a szülő nő. A bába jókor mondott szavai elvezethetik a vajúdót a teremtőőre találáshoz, bekapcsolhatják egy túlnani áramlásba, egy szent nagy történésbe, amibe testetül-lelkestül beleengedheti, vetheti, sodortathatja magát a nő. Nem ellenállója lesz immár, hanem együttműködője a szülés-eseménynek. Ebben megtapasztalhat egy mindennél több, másabb, életadó erőt, valamiféle mennyei jót, tapintható szentséget.

43 Lásd: Pócs Éva: *Élők és holtak, látók és boszorkányok*. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó, 78. p.

44 Pócs Éva: *Sors, bábák boszorkányok, archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben*. In: Pócs Éva (szerk.). *Sors,*

*áldozat divináció*. 2001, Budapest, 185. p.

45 Uo. 195. p.

46 Uo. 237. p.

47 Solymossy Sándor. *A „vasorrú bába” és mitikus rokonai*. Budapest, 1991, Akadémiai kiadó, 59. p.

48 Strack: i. m. 156. p.

49 Rudolf, Otto: *A szent*. Budapest, 1997, Osiris Kiadó, 63. p.

50 Strack: i. m. 212. p.

Olyan szépen ír erről Penny Armstrong és Sheryl Feldman: „Van egy erő, ami szüléskor eljön a nőkhöz. Nem kéri, egyszerűen csak elárasztja őket. Fölszág a testükben. Összegyűlik, mint a felhő a szemhatáron, átsuhan az égen, és magával hoz egy gyermeket. A méhösszehúzódások észrevétlenül jönnek, fölerősödnek, míg neveltségessé nem válik mellettük bármilyen más munka, amit valaha is végeztünk. A szülés elhallgattatja énünket — arra az időre, úgy érezzük, hogy egy magasabb rendű élet magába olvaszt bennünket és keresztüllüktet rajtunk. A zsigereinkben szétáradó erő megtapasztalása tökéletes bevezetés az anyaságba. A szülői lét nemcsak kitágítja fizikai és pszichológiai tűrőképességünket, de ki is teljesíti minden egyes jellemvonásunkat.”<sup>51</sup>

Álljon itt tanulságul egy kilenc gyermeket szült mai édesanya, akit – mint elmondta – az elmúlt évtizedekben az adott kórházi körülmények közepette többnyire egyedül hagytak a vajúdásában. Az első szülését inkább el akarta halasztani, és ellenállt a fájásoknak. Sokat küszködött. Valójában kilencedjére tanulta meg „Istenigazából” beleengedni magát a vajúdásba. Számára akkor a szentség-tapasztaláshoz sokat segített egy kékre-festett szülőszobai mennyezet, ahová az ő teremtmői csöndjében feljöttek a csillagok, és a gyermekadás kimerítő munkájában megélhette, hogy adott pillanatban ő a világ-teremtésének a folytatója – a Mindenható jelenlétében.

Az asszonyok szülésének közvetlen földi tanúja ma is többnyire a bába. Ő a szentség-tér őrzője, magatartásával utat nyithat hozzá, de el is állhatja azt. Szavai sokkal mélyre hatóbbak, mint gondolná. Életre szólóak – sorsot határoznak meg az idők kezdetén, s teszik gyakran ma is a fájdalom-szántotta női lelkekben. Hallatlanul fontos bábatanulság: a szülés pillanata utáni csönd tisztelete. Az, hogy meg tudja élni az életadó az Alkotót, és az alkotásukat. De az sem mindegy, hogy ezt a csöndet mivel törik meg. Nélkülözhetetlenek ilyenkor az áldó Igék. Évszázadokon át szinte „fejvesztés” terhe alatt várták el ezt a bábáktól, mert ilyenkor sorsot mondtak az újonnan érkezőnek.

#### Néhány „reszakralizációs minta” mai szülőknek és szülésznőknek

Lássuk hát Strack áldásmintáit!<sup>52</sup>

„Isten áldjon gyermekem:

Legyen a víz, mellyel szomjad oltod mentes minden szennyezettségtől,

Legyen az út, amelyen jársz mentes a göröngyöktől,

Legyen az iskola, melybe jársz, nyitott az álmaidra,

Legyen a család, melyet alapítasz, olyan erős, hogy bírja a megpróbáltatásokat,

Legyen a halál, amit halnod kell, mentes az erőszaktól,

Zuhanásod soha ne legyen mélyebb, mint az Isten tenyere,

Isten áldjon, gyermekem!”<sup>53</sup>

A szülés realitásához hozzátartozik a komplikáció: az életadás helyett a halál valósága.

„Te voltál a reménység gyermeke,

Szeretetünk beburkolt, fantáziánk feldíszítette életed.

Az öröm gyermeke voltál, életünk virága,

Teljes szívünkkel vártunk.

Az élet gyermeke voltál, neked akartuk azt továbbadni

S általa megajándékozódni.

A gyermekünk maradsz továbbra is, a vágyakozás gyermeke,

Aki a bánat gyermekévé lett.

Nem láthattad meg a napsütést, se a holdtöltét,

Se a mi szemünk ragyogását,

De most látod a világosságot, azt a sugárzó meleg fényt, ami az Isten szeretete.

Nála lakhatsz, az ő házában sok lakóhely van.

Te reménynek, örömmek és életnek gyermeke, légy áldott!

S veled áldódik meg a mi gyászunk, Te, az istennél lévő gyermek!”<sup>54</sup>

Nem könnyű a beteg magzathoz intézett kérdés:

„Gyermekünk, alakodat megláttuk a képernyőn,

51 Penny Armstrong és Sheryl Feldman A születés művészete. In: „Érted Vagyok” 1995/1 Otthonszülés □ Születésház. Szülés bölcsen: a természet rendje szerint, a tudomány támogatásával.

52 Ford. V. É.

53 Strack: i. m. 317. p.

54 Uo. 321. p.

Szívverésedet éreztük, mozdulataidat tapintottuk a hasfalón át.  
Vártunk erre a világra!  
Gyermek az anyaméhben, most azonban, hogy látunk, félünk.  
Beteg vagy. Nagyon nehéz lenne az életed, s  
ez meghaladná a mi erőnket, s a testvéreidét is.  
Aggodalmaink Magzatja, képtelenek vagyunk vállalni téged,  
ezért visszaadunk oda, ahonnan jössz.  
Beteg Magzat az anyaméhben, bocsáss meg nekünk!  
Ringasson az Irgalmas Isten az Ő anyaöleiben!”<sup>55</sup>

Strack azonban szavakba önti a vállalás Igéit is:

„A monitoron saját szemünkkel láttunk,  
s a magzatvizsgálat eredményét saját fülünkkel hallottuk:  
Beteg a gyermekünk: Down-kór a neve.  
Hatalmas Isten,  
Mi ezt másként képzeltük el,  
Szembetalálkoztunk a fenyegető jövővel.  
A Te erőd azonban megsokszorozódik,  
S a Te tiszta szereteted megerősít abban,  
Hogy el tudjuk fogadni ezt a gyermeket.  
Reménykedünk Benned, embertársaink megértésében,  
a szociális hálóban, s a családjában. Ámen”<sup>56</sup>

#### *Magzatvíz nélkül nincs keresztvíz*

Sokan a teológiát amolyan mihaszna tudománytalan tudománynak tartják. A fenti tanulmány a spirituális „haszonelvűségre” törekedett, mégpedig az élet egy területének, a medikalizálódott szülőszobának vissza-szentségesítésére. Miközben kritika illette a pusztán orvosi szemléletet, nem lehet említés nélkül hagyni azt a tényt, hogy az orvostudománynak elvitathatatlan érdemei vannak a csecsemő-halandóság visszaszorításában, s a szülés-esemény nélkülözhetetlen biztonságának megvalósításában. Az otthon-szülés mellett sem szállhatott síkra a fenti elemzés, hiszen Magyarországon éppen most foszlik szét az amúgy is hézagossá szőtt egészségügyi intézményrendszer hálójá, ami nélkül az elképzelhetetlen.

Amit ez a tanulmány a német lelkészről könyve segítségével el akart mondani, az leginkább teológiai: azt, hogy *magzatvíz nélkül nincs keresztvíz*. A diskurzus témája azonban évszázadokon át csak az utóbbiról szólt. Pedig mindkét folyadék megszentelt. *Az egyik élet-esély, a másik örökélet-esélyt adó*. Mindkettő Isten ajándéka, rámutat, vele kapcsol össze. Ne válasszuk el Istentől egyiket sem.

*Nem igaz az sem, hogy az egyik pusztán testi (a szülés), a másik pedig (a keresztelés) lelki dolog*. A magzatvíz spirituális dimenzióiról már sokat írtam a Strack könyv kapcsán, de hogy a keresztvíz, az újjászületés is mennyire komplex tapasztalat, hogy mennyire közvetítheti a „testélmény” is, azt számomra egy ősi indián ceremónia, a „sweat lodge”, az „izzasztó kunyhó” szertartása mutatta be.

Ennek a különös istentiszteletnek a színhelye kicsit hasonlít a finn szaunához, csak ez egy olyan alacsony sátor – amolyan földanyaöl szimbólum –, amibe forró követek adnak be a szertartás alatt, s arra vizet locsolnak, ima, ének és elbeszélések közepette. A belső forróság próbára teszi az emberi túróképesség határait, amit a közösségi teherviselés még ki is tágíthat. A szertartás végén a szűk fojtogató páras melegből olyan sikló szükséglet lehet a szabadlevegőre jutás, mint amilyen a magzat számára a szülőcsatornákon kijutni. Ebben a közegben az izzasztás fizikailag olyan igénybevételt jelenthet, hogy leképezheti a megszületés spirituális tartalmait. A résztvevő a sátorból kijutva megújultan, egészen más emberként „gőzölöghet” a napvilágon, míg a verítékes lucskokból, mint a magzatmázból meg nem szárad. Idő kell itt is ahhoz, míg lábra tud állni az „újszülött”.

A nem keresztény vallások némelyike jobban megdolgoztatja híveit az újjászületés-élményért, mint a keresztények keresztelési liturgiái. Az előbbinél a megújulás „mondanivalóját” először a test „hallja” meg, amit többnyire nem is verbalizál. Nem tisztem eldönteni, melyik hatás a maradandóbb! De fontosnak tartom azt is, hogy a szülés-esemény szakralitásának hangsúlyozásával a nőteológusok hozzájárulnak ahhoz, hogy ne pusztán mentális esemény maradjon a keresztelés sem, hanem társuljanak a valóságos életadás-képzetek, mert akkor lesz az „csontig ható”.

*Befejezésül még egy különbségtétel: a női „telt”-has, mint teológiai téma nem azonos a fogyasztás szimbólumával.*

55 Strack: i. m., 320. p.

56 Strack: i. m. 319. p.

Jóllehet az evésnek hatalmas irodalma termelődik napjainkban<sup>57</sup>, de posztmodern korunkban is lehet a „hasnak” egy másfajta üzenete: *a fogyasztó élet bálványa helyett a gyümölcsöző élet szentségét idézheti!* Reményik Sándor híres verse<sup>58</sup> arra biztat, hogy ne adjuk ki a kezünkől megmaradásunk zálogait: a templomot és az iskolát. Hozzátehetjük, és a szülőszobát! Mert ezek a nélkülözhetetlen életterek egyben szentség-terek is!

## Irodalom

Strack, Hanna: Die Frau ist Mit-Schöpferin. Eine Theologie der Geburt. Rüsselsheim, 2006, Christel Göttert Verlag.

Arendt, Hannah: Eichmann Jeruzsálemben. Tudósítás a gonosz banalitásáról. Budapest, 2000, Osiris Kiadó.

Baas, Britta: „Sose kérdezd, mi az élet értelme!”, Interjú Ina Praetorius svájci teológusnővel. In: Publik-Forum, Dossier, 2004. június.

Lásd Praetorius, Ina: Die Welt: ein Haushalt. Texte zur theologisch-politischen Neuorientierung (A világ: egy háztartás. Szövegek a teológiai-politikai újratájakozódáshoz). Grünewald. In: Publik-Forum, 2003, május

Deák Zita: Egy női szerep – közösségi feladatok és egyéni lehetőségek a bábamesterség tükrében. In: Küllös Imola (szerk.): Hagyományos női szerepek. Nők a populáris kultúrában és a folklórban. Budapest, 1999. Magyar Néprajzi Társaság – Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviseleti Titkársága, 46-56. pp.

Jäger-Sommer, Johanna: „Fekve minden egészen más” Interjú Elisabeth Moltmann-Wendel teológusnővel. In: Publik-Forum, 2007/16.

Krász Lilla: „...és világra jött a gyermek” A bábamesterség mint női hivatás a 18. században. in Eperjessy László (szerk.): A nők világa. Művelődés és társadalomtörténeti tanulmányok. 2000, Argumentum.

Mollenkott, Virginia R.: Férfi az Isten, vagy nő? A Biblia elfelejtett istenképei. In: „Érted Vagyok”, 2003/6.

Moody, Raymond A.: Élet az élet után. Gondolatok a halál utáni életről. Budapest, 1988. Ecclesia Könyvkiadó.

Pannenberg, Wolfhart: Rendszeres teológia 2. Budapest, 2006, Osiris Kiadó.

Pócs Éva: Élők és holtak, látók és boszorkányok. Mediátori rendszerek a kora újkor forrásaiban. Budapest, 1997, Akadémiai Kiadó. /Néprajzi Tanulmányok./

Pócs Éva: Sors, bábák, boszorkányok. Archaikus sorsképzetek Közép-Kelet-Európa hiedelemrendszereiben. In: Uő. (szerk.): Sors, áldozat, divináció. Budapest, 2001, Janus/Osiris 201-244. pp.

Pócs Éva: Démóni megszállottság és ördögűzés Közép-kelet-európai népi hiedelemrendszerekben. In: Uő. (szerk.): Demonológia és boszorkányság Európában. Budapest, 2001, L' Harmattan-PTE Néprajz Tanszék. /Studia Ethnologica Hungarica, 1./ 137-199. pp.

Pócs Éva (szerk.): Áldás és átok, csoda és boszorkányság: vallásetnológiai fogalmak tudományközeli megközelítésben. Budapest, 2004, Balassi Kiadó. / Tanulmányok a Transzcendensről, 4./

Penny Armstrong és Sheryl Feldman A születés művészete. In: „Érted Vagyok” 1995/1 Otthon-szülés — Születésház. Szülés bölcsen: a természet rendje szerint, a tudomány támogatásával.

Rudolf, Otto: A szent. Budapest, 1997, Osiris Kiadó.

Solymossy Sándor: A „vasorrú baba” és mitikus rokonai. Budapest, 1991 Akadémiai Kiadó, 40-71. p.

Volk, Konrad: Vom Dunkel in die Helligkeit. In: Dasen, Veronique (ed.) Naissance et petite enfance dans l' Antiquité. Fribourg, 2004, Academic Press.

Hrsg Gössmann - Moltmann-Wendel - Pissarek-Hudelist – Praetorius – Schottroff - Schüngel-Straumann: Wörterbuch der feministischen Theologie. Gütersloh, 1991, Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn.

57 Lásd a kolozsvári színházban előadott Silvin Purcarete rendezte Pantagruel sógornője című darab.

Fejér Hanga: Évad végére pezsdül meg a kolozsvári színházi élet. Erdélyi Napló, 2003. június 10. „Jel értékű tárgyak, eszközök: hatalmas fazekak, rengeteg kanál és véges-végig evés, evés, evés és ivás. Mindenevés és mindenivás. És szép sorban az egymást való megevés gyönyörűsége. Ez dióhéjban a Rabelais-ihlette nagyprodukciónak...”

58 Reményik Sándor: Templom és iskola. In: *Reményik Sándor összes versei*. Budapest, 1997, Evangélikus Sajtóosztály, 397. p.